

Rösträtt och fred

BO SANDELIN

Med en tidningsannons år 1889 under rubriken "Förenade" presenterade sig den norska kvinnosakskvinnan, fredsaktivisten och senare delegaten vid Nationernas förbund Anna Bugge Wicksell (1862–1928) för den svenska allmänheten. Den hon hade förenats med var Knut Wicksell (1851–1926), vid den tiden känd som rabulistisk samhällsdebattör. Han blev senare en internationellt framstående nationalekonom, av Joseph Schumpeter (1954, s 862) karakteriserad med orden: "No finer intellect and no higher character have ever graced our field."

Förenandet stöddes av ett civilrättsligt kontrakt, utformat av advokaten och sedermera liberale statsministern Karl Staaff. Det var sådant att deras samvetsäktenskap gjorde dem formellt likställda, till skillnad från vad som skulle ha blivit fallet vid ett vanligt äktenskap, där kvinnan enligt dåtida regler stod under mannens förmyndarskap. Christina Carlsson Wetterberg, professor emerita i historia vid Örebro universitet, har nu publicerat en biografi över Anna Bugge Wicksell med titeln *Jag saknar fruntimmer här*. Titeln är ett ungefärligt citat från ett brev till Ellen Key när familjen flyttat till Lund år 1900, men speglar också läget senare när Bugge Wicksell hade uppdrag i Nationernas förbund.

Det som skiljer Carlsson Wetterbergs biografi från två tidigare av Gulli Petrini (1934) respektive sondottern Liv Wicksell Nordqvist (1985) är framför allt att den är betydligt mer omfattande och djupgående. Efter en prolog som sätter in Bugge Wicksells liv och verk i sitt

sammanhang är upplägget i huvudsak kronologiskt, från uppväxten i Egersund och Kristiania (Oslo) via förälskelse, flyttning till Sverige, livet som professorsfru i Lund med engagemang i rösträttsrörelsen och fredsarbete till offentliga uppdrag som slutade med en plats i Nationernas förbunds permanenta mandatkommission 1921–27.

Anna Bugge Wicksell skilde sig från mängden redan som ung. Hon hörde till de första kvinnorna som tog studenten (artium) i Norge och var då 23 år, vilket nog förklaras av att den vanliga gymnasieundervisningen var stängd för kvinnor, som därför fick klara sig på andra vägar och ta examen som privatist. Hon läste sedan språk och därefter juridik vid universitetet i Kristiania med målet att bli advokat, men hon absorberades av sitt samhällsengagemang och fullbordade inte juridikstudierna förrän 1910 som första kvinna i Lund.

I Kristiania var hon en av fem unga kvinnor som 1883 bildade en diskussionsförening som de efter en av de nordiska nornorna gav namnet Skuld och som brukar ses som början på den norska kvinnorörelsen. Året efter bildades Norsk Kvinnesaksforening och 1885 Kvinnestemmerettsforeningen. Anna var aktiv i båda.

Hon hörde ett utmanande föredrag av Knut Wicksell om äktenskapet i Studentersamfundets lokaler 1887 och 1888 träffades de på ett kvinnomöte i Köpenhamn. Det blev startpunkten för ett gemensamt liv vars nästa steg var "förenandet" i Paris 1889. Anna delade Knuts kritik av det traditionella äktenskapets juridiska regler, men hade inte samma behov som han att demonstrera detta genom att bryta mot dem. Att hon ändå gjorde det för hans skull försämrade under många år relationerna till familjen i Norge.

Anna och Knut hade i stort samma samhällssyn, men det fanns nyansskillnader. Båda kan betraktas som radikala

RECENSION

Christina Carlsson Wetterberg: *Jag saknar fruntimmer här – en biografi över Anna Bugge Wicksell*, Natur & Kultur, Stockholm, 2020, 405 sidor, ISBN 978-9-127-16242-6.

Bo Sandelin är professor emeritus i nationalekonomi vid Göteborgs universitet.

Lars Jonung och Lovisa Persson tackas för förbättringsförslag.

liberaler, men hon som en mer disciplinerad sådan. Hon var verksam i Frisinnade landsföreningen och Frisinnade kvinnor. Knuts vänsterposition var ibland svårbestämd. ”Den lundensiska socialdemokratien bad honom visserligen att kandidera vid 1902 års val, men han tog inte detta erbjudande på riktigt allvar: möjligen skulle det tvinga arbetare och liberaler att enas om en acceptabel och ärlig vänsterkandidat, liksom det kanske över huvud kunde sätta lite liv i valrörelsen” (Gårdlund 1990, s 261).

Carlsson Wetterberg ger en klar bild av de olika strömningar som rådde inom den tidiga rösträttsrörelsen. Den ena tryckte på orättvisorna med inkomststrecken, som i första hand borde tas bort för att ge allmän rösträtt (åt män). ”Socialdemokratiska kvinnor var i regel emot ett krav på kvinnlig rösträtt under rådande rösträttsvillkor, eftersom en sådan lösning skulle utesluta huvuddelen av de lågt avlönade arbetarkvinnorna och ville koppla ihop kravet med allmän rösträtt” (s 95). Den andra riktningen betonade att kvinnorna som ett första steg borde få samma villkor som män. Bugge Wicksell tycks snarast ha intagit den senare ståndpunkten. Hon var engagerad i rösträttsrörelsen till början av 1920-talet, då målet hade uppnåtts.

”I rösträttsrörelsen hade hon varit en av många framträdande kvinnor, men i sin internationella gärning var hon unik” fastslår Carlsson Wetterberg med hänvisning till Elin Wägners minnesord (s 340). Hennes internationella engagemang hade rötter i det tidiga fredsarbetet och intensifierades under första världskriget. En intressant detalj är det storslagna tidskriftsprojektet *Post Bellum*, där Ernst Wigforss var tänkt som redaktör och Bugge Wicksell som biträdande. Tidskriften skulle tryckas på engelska, franska och tyska med omkring tio nummer à ca 100 sidor per år. Tanken var att ”skapa en tidskrift som

öppnade för ett meningsutbyte mellan representanter för de båda krigförande lägren, som på sikt skulle kunna påverka fredsvillkoren och bana väg för en varaktig fred” (s 220). Den språkskickliga Bugge Wicksell skulle sköta administrationen och korrespondensen med medverkande från ententen och de neutrala länderna. Från Göteborg skulle Malte Jacobsson och Otto Nordenskjöld sköta kontakterna med centralmakterna.

Det var alltså ett mycket ambitiöst projekt, men det föll på pengarna liksom så många andra intressanta tidskriftsidéer. Projektet byggde på stöd från Henry Ford, men när USA trädde in i kriget 1917 upphörde det stödet.

Den formella höjdpunkten i Bugge Wicksells fredsarbete nåddes inom FN:s föregångare Nationernas förbund (NF). Hon hade bedrivit ett ivrigt opinionsarbete för NF och för Sveriges anslutning och när föbunds församlingen första gången samlades i Genève 1920 ingick hon i den svenska delegationen. När den Permanenta mandatkommissionen konstituerades 1921 ingick hon som enda kvinna i denna. Kommissionens uppgift var att övervaka att segrarmakterna skötte förvaltningen av de besegrade ländernas kolonier enligt intentionerna. Bland annat drev hon utbildningsfrågor och kunde irritera mandatmakterna som tyckte att hon ibland var en alltför nitisk granskare.

När Anna och Knut av arbets-skal vistades på olika håll skrev de till varandra så gott som dagligen. Även korrespondensen till och från andra vänner var livlig och innefattade tidens centrala kulturpersonligheter i det svenska samhället. Brevet i bl a Lunds universitetsbibliotek har varit en viktig källa för Carlsson Wetterberg och visar att trots åsiktsgemenskap i sak kunde Anna ofta inte fördrå Knuts provocativa beteende i det offentliga livet. När Knut i sin principfasthet riskerade att gå miste om en professur genom att vägra under-

teckna sin ansökan till Kungl. Maj:t med ”underdånigst” skriver han till Hjalmar Öhrvall att Anna tagit så illa vid sig ”att hon på senare tiden frukosterat på *en* smörgås à ingenting alls och övriga mål i proportion, och möjligen [kan] hitta på något ännu mera verksamt sätt att förkorta sitt liv” (s 90).

Det mest kända fallet – om också inte det som Anna tycks ha fördömt hårdast – renderade Knut två månaders fängelse 1909 för att ha ”lastat och gäckat Guds heliga ord under sådana förhållanden att han därigenom åstadkommit allmän förargelse” (citerat av Gårdlund 1990, s 279). Han hade i ett föredrag drivit med den bibliska berättelsen om hur Den helige Ande gjorde jungfru Maria gravid.

Anna var inte bara mer balanserad i sitt offentliga uppträdande än Knut. Hon var också mer organisatoriskt lagd. Betecknande är att hon fick deklarerat åt Knut – professorn i nationalekonomi och finansrätt – när han själv hade för dålig ordning på sina inkomster och utgifter. Utan hennes stöd och disciplinerande inverkan hade vi kanske inte haft uttrycken *Wickselleffekten* i kapitalteorin eller *Wicksells kumulativa process* i inflationsteorin.

Helt fri från inadvartenser är det svårt att göra en så uppgiftsrik bok som

denna. En lustig missuppfattning är att ”Mauritz Hellberg och Otto Mannheimer motionerade i riksdagen om en höjning av Knut Wicksells pension till 5 000 kr i månaden, vilket också beviljades” (s 224). Detta, som uppenbarligen passerat såväl förlagets redaktör som manusläsande kolleger, illustrerar hur svårt vi har för att bedöma rimligheten i ett penningbelopp som ligger så långt bakåt i tiden att den allmänna prisnivån hunnit mångfaldigas sedan dess. (Det korrekta är 5 000 kr *per år*.¹)

Knut dog 1926 och Anna 1928. Båda var verksamma in i det sista och biografen behöver därför inte tunnas ut mot slutet. Som helhet är det en mycket innehållsrik och läsvärd bok som ger en klar uppfattning inte bara om huvudpersonens liv och verk utan även om tidens stora frågor som rösträttsrörelsen och freds-rörelsen, inklusive Nationernas förbund. Läsaren kan lära sig mycket.

REFERENSER

Gårdlund, T (1990), *Knut Wicksell – rebell i det nya riket*, SNS Förlag, Stockholm.

Petrini, G (1934), *Anna Bugge Wicksell – en internationell märkeskvinna*, Bonniers, Stockholm.

Schumpeter, J (1954), *History of Economic Analysis*, Oxford University Press, Oxford.

Wicksell Nordqvist, L (1985), *Anna Bugge Wicksell – en kvinna före sin tid*, Liber, Malmö.

¹ Tidsenheten utsägs inte i de angivna källorna men i Bankoutskottets utlåtande (nr 12, 1917, s 30).